

Prof. Hubert Wanyura
Kierownik Kliniki

Katedra Chirurgii Szczękowo-Twarzowej, Chirurgii Stomatologicznej i Implantologii

Klinika Chirurgii Czaszkowo-Szczękowo-Twarzowej

*nazwa w 2007 r.
pierwsza nazwa – Oddział Chirurgii Szczękowej
Szpitala Dzieciątka Jezus w Warszawie*

Pierwszym, który wprowadził nauczanie dentystyki do medycyny, był Rafał Czerwiakowski (1743-1816) powołany w 1779 r. przez Komisję Edukacji Narodowej na stanowisko profesora anatomii, fizjologii, chirurgii i położnictwa Akademii Krakowskiej. W swoich wykładach uwzględnił dentystykę. Jego następcy, wraz z praktyczną chirurgią i położnictwem, wykładali także dentystykę. Spośród nich należy wymienić: Mikołaja Carda (1745-1821), Ludwika Bierkowskiego (1801-1860), Antoniego Bryka (1820-1881), Alfreda Obalińskiego (1843-1898) oraz Ludwika Rydygiera (1850-1897), który – podobnie jak jego poprzednicy – musiał z konieczności leczyć wszystkie przypadki chorób jamy ustnej, szczęk i twarzy, wymagające postępowania chirurgicznego. Pod jego kierownictwem habilitował się w 1897 r. drugi docent dentystyki¹ na Uniwersytecie Jagiellońskim – dr Wincenty Łepkowski (1866-1935), który w 1903 r. zorganizował pierwsze w Polsce Ambulatorium Dentystyczne przy Wydziale Lekarskim Uniwersytetu Jagiellońskiego.

¹ Pierwszą w Polsce habilitację z dentystyki w Katedrze Chirurgii UJ, kierowanej przez prof. Antoniego Bryka, uzyskał w 1877 r. Karol Goebel (1845-1891).

W ostatnim dwudziestoleciu XIX w. i na początku XX w. na czoło polskiej dentystryki wysunęła się Warszawa, w której powstały prywatne szkoły dentystyczne. Założycielem pierwszej z nich w 1891 r. był Jakub Levy. Istotny wpływ na dalszy rozwój dentystryki miało otwarcie w listopadzie 1913 r. Instytutu Dentystycznego przy Uniwersytecie Jana Kazimierza we Lwowie oraz miesiąc później podobnej uczelni przy Uniwersytecie Jagiellońskim w Krakowie.

Pomimo tych niewątpliwych osiągnięć, ogólny poziom dentystryki w początkach lat 20. XX w. był niski. Zainteresowania dentystryki klinicznej w całości, jak również chirurgii stomatologicznej, która praktycznie jako samodzielna specjalność jeszcze nie istniała, koncentrowały się wyłącznie na zębie oraz skutkach procesów patologicznych, toczących się wokół niego. Pomoc dentystyczna nadal spoczywała w rękach cyrulików lub osób bez należytej znajomości przedmiotu. Zabiegi polegające głównie na usuwaniu chorych zębów, wykonywane niefachowo, bez przestrzegania zasad aseptyki, pociągały za sobą poważne następstwa w postaci uszkodzeń szczęk i powikłań zakaźnych. Ówczesną sytuację pogarszał dodatkowo niedostateczny i nierównomierny w trzech zaborach stan wyszkolonej kadry dentystów, a także polityczny i gospodarczy chaos w pierwszych latach po uzyskaniu przez Polskę niepodległości.

Warto również pamiętać, że był to okres, kiedy nie znano jeszcze antybiotyków, zaś sulfonamidy wchodziły dopiero do użycia. Leczeniem okołoszczękowych zębopochodnych zapaleń niejednokrotnie grożących ciężkimi powikłaniami prowadzącymi do zgonu (posocznica, ropnie przerzutowe do narządów wewnętrznych itd.) z zasady zajmowali się chirurdzy ogólni. Do nich należało leczenie nowotworów jamy ustnej, szczęk i twarzy oraz traumatologia szczęk. W społeczeństwie panowało bowiem przekonanie, że tylko chirurg ogólny, nawet bez doświadczenia dentystycznego, ma kwalifikacje do wykonywania poważniejszych zabiegów w jamie ustnej oraz anatomicznym obszarze szczęk, twarzy i szyi.

Utworzenie 17 lutego 1920 r. w Warszawie Państwowego Instytutu Dentystycznego (PID) – pierwszej wyższej uczelni stomatologicznej w Polsce – wpłynęło radykalnie na zmianę dotychczasowej sytuacji. Studia w PID trwały cztery lata, zaś absolwenci uzyskiwali tytuł lekarza dentysty.

Przekształcenie PID w Akademię Stomatologiczną [1932(3) r.] – jedyną tego typu wyższą uczelnię z prawami akademickimi – było w międzywojennej Polsce istotnym postępowaniem mającym na celu wykształcenie nowego typu lekarza dentysty o lepszym teoretycznym i praktycznym przygotowaniu do zawodu. Pierwszym Rektorem Akademii został **prof. dr hab. n. med. Roman Nitsch**.

Pomijając zawiłości historyczne, można przyjąć, że rozwój współczesnej chirurgii szczękowo-twarzowej zapoczątkował Alfred Meissner (1883-1952) (ryc. 1). Był on pierwszym polskim profesorem Katedry Chirurgii Stomatologicznej PID, a następnie Akademii Stomatologicznej. Dzięki inicjatywie tak silnej osobowości, jaką

Ryc. 1.

Prof. Alfred Meissner
Kierownik Katedry Chirurgii
Stomatologicznej
w latach 1920-1939

był prof. Meissner, został utworzony 25-lóżkowy oddział kliniczny, przeznaczony dla chorych szczękowych.

Drugim w tym czasie ośrodkiem chirurgii stomatologicznej w Warszawie, dysponującym łózkami, był oddział utworzony w I Wojskowym Szpitalu Okręgowym. Jego ordynatorem został płk lek. dent. Franciszek Goldberg-Górski (1863-1937). Po nim kierownictwo Oddziału objął dr n. med. Franciszek Borusiewicz (1903-1947).

Ostatnią tego typu placówką powołaną już po wybuchu II wojny światowej – w 1940 r. – był Pododdział Chirurgii Szczękowej utworzony w warszawskim Szpitalu Dzieciątka Jezus. Ówczesne polskie władze szpitalne Warszawy zaproponowały dr. Franciszkowi Bohdanowiczowi, który od 1936 r. był stomatologiem w Szpitalu Dzieciątka Jezus, zorganizowanie pomocy chirurgicznej w zakresie stomatologii dla pracowników Zarządu Miasta. W ramach tej pomocy uruchomiono ambulatorium stomatologiczne na terenie Szpitala Dzieciątka Jezus oraz pięć łóżek w Szpitalu św. Rocha dla chorych wymagających leczenia stacjonarnego. Niebawem okazało się, że frekwencja chorych spoza grona pracowników miejskich, zarówno w ambulatorium, jak i na Oddziale, zdecydowanie przekraczała przewidywane założenia. Dlatego w 1941 r. zorganizowano autonomiczny 10-lóżkowy Pododdział Stomatologiczny administracyjnie włączony do I Kliniki Chirurgicznej Wydziału Lekarskiego UW. Kierownikiem został **dr n. med. Franciszek Bohdanowicz**, zaś asystentami lek. E. Łempicka i studentka stomatologii Maria Wejrochowa. Na ambulatorium wydzielono piwnicę pod salą operacyjną I Kliniki Chirurgicznej.

Dzięki życzliwej pomocy Kierownictwa Kliniki (Kierownik dr M. Stefanowski, adiunkt dr R. Hołejko) szybko uzupełniono niezbędne urządzenia i instrumentarium. W chwili wybuchu Powstania Warszawskiego w ambulatorium było już pięć foteli dentystycznych. Administracja Szpitala, wychodząc naprzeciw potrzebom Oddziału, przebudowała piwnicę, tak że w ostatnim roku swego istnienia ambulatorium wyglądem nie odbiegało od przyjętych wówczas wzorców.

Na Oddział zgłaszali się liczni lekarze oraz lekarze dentyści bądź to w celu specjalizacji w dziedzinie stomatologii, bądź też dla uzupełnienia swych wiadomości z zakresu chirurgii stomatologicznej. Pełny kurs specjalizacji ukończyły lek. T. Franco-wa oraz słuchaczki tajnej medycyny – W. Wojciechowska-Jurkowska i H. Szerówna.

Po zamknięciu przez władze okupacyjne Akademii Stomatologicznej powstały placówki zastępcze, które wzięły na siebie obowiązek nauczania młodzieży akademickiej. W ramach tajnych kursów Uniwersytetu Warszawskiego Kierownik Oddziału – dr Franciszek Bohdanowicz – w latach 1943-1944 prowadził wykłady z dentystyki zachowawczej dla studentów II kursu aż do wybuchu Powstania Warszawskiego. Wykłady te odbywały się na terenie Oddziału. W czasie wykładów organizowano normalne ćwiczenia fantomowe z dentystyki zachowawczej. Wiosną 1944 r. pierwszych czworo studentów rozpoczęło pracę kliniczną z pacjentami ambulatoryjnymi. Zorganizowano też dla specjalizujących się lekarzy oraz odrabiających zajęcia kliniczne studentów stomatologii ćwiczenia fantomowe z protetyki dentystycznej. Po wybuchu Powstania placówka ta przestała istnieć, zaś Szpital Dzieciątka Jezus ewakuowano do Milanówka i Piastowa.

Chociaż ogólna liczba łóżek chirurgiczno-szczękowych, utworzonych w okresie międzywojennym nie przekroczyła 45, to jednak już wówczas polska chirurgia stomatologiczna przestała być specjalnością czysto ambulatoryjną. Stopniowo odłą-

czając się od chirurgii ogólnej, stawiała się samodzielną jej gałęzią. Do rozwoju tej specjalności przyczyniło się ogromne zapotrzebowanie społeczne na specjalistyczne usługi chirurgiczno-szczękowe, którym chirurdzy ogólni nie potrafili już sprostać, oraz wielkie osiągnięcia w zakresie chirurgicznego leczenia chorób jamy ustnej, szczęk i twarzy, dokonane przez prof. Meissnera, Goldberga-Górskiego, Borusiewicza i Bohdanowicza.

Druga wojna światowa przerwała nie tylko działalność naukową, dydaktyczną i leczniczą, lecz zdziesiątkowała również kadrę wykładowców oraz lekarzy. Zdobyte chirurgii stomatologicznej z okresu międzywojennego zostały konsekwentnie zniszczone w czasie okupacji hitlerowskich Niemiec. Stąd niełatwe było odbudowanie – praktycznie od podstaw – zrębów przedwojennej chirurgii stomatologicznej.

Rzeczywistość powojenna radykalnie zmieniła charakter chirurgii stomatologicznej, która stanęła przed nowymi wyzwaniami i zadaniami leczniczymi. W porównaniu z okresem międzywojennym diametralnie zmienił się zakres zabiegów wykonywanych na oddziałach chirurgiczno-szczękowych. Zdecydowanie zmalała liczba pacjentów leczonych z powodu zębopochodnych zapaleń szczęk i tkanek okołoszczękowych. Zwiększyła się natomiast liczba chorych ze złamaniami szczęk, nowotworami jamy ustnej, a także wrodzonymi wadami twarzowo-szczękowymi. Właściwie to rzeczywistość powojenna wymusiła rozwój nowej specjalności chirurgicznej, mającej za zadanie naprawę zdrowotnych skutków działań wojennych, leczenie wad wrodzonych i nabytych, chorób nowotworowych oraz następstw szybko postępującej industrializacji i urbanizacji życia.

Natychmiast po wyzwoleniu zaczęto tworzyć w powstających z gruzów akademiach lekarskich, przemianowanych następnie na akademie medyczne, kliniczne oddziały chirurgii stomatologicznej, dysponujące łózkami przeznaczonymi dla chorych szczękowych.

Akademia Stomatologiczna w Warszawie rozpoczęła swoją działalność jako jedna z pierwszych szkół wyższych. Rektorem Uczelni został wybrany 27 grudnia 1945 r. **prof. dr wszech nauk lekarskich Marian Zeńczak**. Jej uruchomienie było szczególnie utrudnione z powodu braku kadry, odpowiedniego lokalu oraz sprzętu, materiałów i leków. W budynku przy ul. Narbutta 33, tymczasową siedzibę znalazły cztery katedry stomatologii wraz z sekretariatem. Najwyższym organem kolegiałnym Uczelni była Rada Profesorów. W jej skład wchodził profesorowie: Franciszek Czubalski, Roman Poplewski, Juliusz Zweibaum oraz docenci: Janina Dąbrowska, Kazimierz Kaczyński, a także dr n. med. Franciszek Borusiewicz oraz lekarze dentyści: Aleksander Ujejski i Janusz Krzywicki (Sekretarz Rady). Rada Profesorów na pierwszym posiedzeniu w dniu 9 lutego 1946 r. powołała na stanowisko Kierownika Katedry Dentystryki Zachowawczej lek. Janusza Krzywickiego, Chirurgii Szczękowej – dr. Franciszka Borusiewicza, Protetyki Dentystrycznej – lek. dent. Aleksandra Ujejskiego i Ortodoncji – prof. Mariana Zeńczaka.

Olbrzymim wysiłkiem organizacyjnym i finansowym wiosną 1945 r. doprowadzono do uruchomienia Szpitala Dzieciątka Jezus. Początkowo dysponowano tylko 300 łózkami szpitalnymi. Jednak już w 1946 r. ich liczba wzrosła do 1060, w tym: 1020 łóżek przeznaczono dla osób dorosłych oraz 40 dla noworodków. Już wówczas na terenie Szpitala działało sześć klinik uniwersyteckich, którymi kierowali wybitni profesorowie: W. Orłowski, A. Biernacki (interniści), T. Butkiewicz (chirurg),

Ryc. 2. Doc. Franciszek Borusiewicz
Kierownik Ośrodka Chirurgii Stomatologicznej w I Wojskowym Szpitalu Okręgowym w latach 1937-1940 i Ordynator Oddziału Chirurgii Szczękowej w Szpitalu Dzieciątka Jezus w latach 1945-1947

A. Czyżewicz (ginekolog), A. Dobrzański (laryngolog), W. Melanowski (okulista), A. Opalski (neurolog).

W marcu 1945 r. dr Franciszek Bohdanowicz został ponownie mianowany Ordynatorem Oddziału Chirurgii Szczękowej Szpitala Dzieciątka Jezus, lecz równocześnie powołany do wojska, nie mógł powrócić do Warszawy i objąć ordynatury. Na nieobsadzone stanowisko powołano **dr. n. med. Franciszka Borusiewicza** (ryc. 2).

Franciszek Borusiewicz (1903-1947) urodził się 25 września 1903 r. w Starym Siole. Świadectwo dojrzałości uzyskał w VI Gimnazjum im. S. Staszica we Lwowie. Następnie, w 1927 r., ukończył Państwowy Instytut Dentystyczny w Warszawie. Jako zawodowy oficer Wojska Polskiego otrzymał stopień porucznika, zaś w 1932 r. awansował do stopnia kapitana. Również w czerwcu 1932 r. uzyskał dyplom lekarza na Uniwersytecie Warszawskim. W latach 1935-1939 specjalizował się w zakresie chirurgii ogólnej w I Wojskowym Szpitalu Okręgowym w Warszawie, pełniąc tam jednocześnie (1937-1940) funkcję Ordynatora Oddziału Chirurgiczno-Szczękowego.

Z kolei w latach 1940-1944 był starszym ordynatorem Oddziału Chirurgii Szczękowej w Szpitalu Ujazdowskim w Warszawie.

Działalność społeczno-naukowa dr. F. Borusiewicza datuje się od czasu powstania Zrzeszenia Absolwentów Akademii Stomatologicznej, którego był współzałożycielem i sekretarzem. Był także nieugiętym pionierem walki o równouprawnienie dentystryki wśród nauk medycznych. W 1938 r. został członkiem Izby Lekarskiej Warszawsko-Białostockiej. Dwa lata później przystąpił do współpracy z władzami Izby Lekarsko-Dentystycznej w Warszawie, przekształconej przez okupanta w Sekcję Stomatologiczną Izby Zdrowia. Po nawiązaniu kontaktów z ruchem oporu, już w 1942 r. został aresztowany i osadzony w więzieniu na Pawiaku.

Po wyzwoleniu kraju brał czynny udział w organizacji powojennej uczelni stomatologicznej. W marcu 1946 r. uzyskał stopień doktora medycyny, zaś miesiąc później otrzymał nominację na zastępcę profesora w Akademii Stomatologicznej. W tym samym roku Minister Oświaty zatwierdził stopień docenta stomatologii nadany dr. Franciszkowi Borusiewiczowi uchwałą Rady Wydziału Lekarskiego. Obowiązki Kierownika Katedry Chirurgii Stomatologicznej w Akademii Stomatologicznej doc. Borusiewicz łączył ze stanowiskiem Ordynatora Oddziału Chirurgii Szczękowej Szpitala Dzieciątka Jezus w Warszawie, na które został powołany latem 1945 r. Z właściwą sobie energią i uporem rozpoczął starania o uruchomienie oddziału. Wiosną 1947 r. wytrwałość doc. F. Borusiewicza została uwieńczona sukcesem. Wydział Szpitalnictwa postanowił utworzyć oddział, przeznaczając na jego pomieszczenie wraz z polikliniką I piętro pawilonu VIII przy ul. Lindleya 4.

Ministerstwo Zdrowia zaopatrzyło Oddział w sprzęt i materiały. Pierwszy chory został przyjęty 22 maja 1947 r. W skład personelu wchodził wówczas: Ordyna-

tor – doc. F. Borusiewicz, dwoje asystentów – lek. dent. M. Wejrochowa i absolwent medycyny Z. Nowak, oraz jedna siostra oddziałowa.

Wśród prac opublikowanych przez doc. F. Borusiewicza znalazły się m.in.: *Plastyka otworu do zatoki szczękowej z podaniem modyfikacji własnej* (Pol. Tyg. Lek., 1946 r.), *Przetoki ślinowe i ich operacyjne leczenie z podaniem modyfikacji własnej* (Pol. Tyg. Lek., 1946 r.), *Przeszczepy kostne w stomatologii z podaniem sposobu własnego oraz Szyno-proteza własnego pomysłu jako podstawa do plastyki wargi dolnej i części miękkich brody*.

Wiele materiałów naukowych i dokumentacji medycznej, częściowo opracowanej, pozostało w rękopisach. Przedwczesna śmierć przerwała działalność lekarza – społecznika i naukowca, jakim był doc. F. Borusiewicz. Docent Franciszek Borusiewicz zmarł 1 września 1947 r. w Warszawie.

Po jego śmierci ordynaturę Oddziału Chirurgii Szczękowej Szpitala Dzieciątka Jezus w Warszawie objął **dr n. med. Franciszek Bohdanowicz** (ryc. 3).

Franciszek Bohdanowicz (1900-1973) urodził się 4 października 1900 r. w Warszawie jako piąte dziecko małżonków Konstantego i Stanisławy z Dąbrowskich. Ze względu na charakter pracy ojca, pracownika kolei, do szkół uczęszczał w Warszawie, Moskwie i Jekaterynburgu. W 1918 r. wstąpił do Wojska Polskiego, zaś w latach 1920-1921 przebywał w niewoli rosyjskiej.

Studia na Wydziale Lekarskim Uniwersytetu Warszawskiego rozpoczął w 1923 r. Będąc już studentem III roku, podjął pracę w Zakładzie Anatomii Prawidłowej. W latach 1926-1927 był także demonstratorem w Katedrze Anatomii Państwowego Instytutu Dentystrycznego, a następnie do roku 1932 młodszym asystentem w Katedrze Protetyki. Podczas studiów pracował społecznie w Kole Medyków jako członek Zarządu i Komisji Kontroli. Studia ukończył w 1932 r. ze stopniem doktora wszech nauk medycznych. W latach 1932-1933 był asystentem w Klinice Chirurgii Stomatologicznej PID. Następnie – w latach 1934-1935 – pracował w Ubezpieczalni Społecznej we Włocławku. Po powrocie do Warszawy objął stanowisko asystenta w Katedrze Stomatologii Zachowawczej Akademii Stomatologicznej, gdzie pracował do marca 1939 r. Jednocześnie od 1936 r. pracował jako konsultant stomatolog Szpitala Dzieciątka Jezus.

Wybuch II wojny światowej i jej dramatyczny przebieg przerwały tok pracy zawodowej dr. Bohdanowicza. Zmobilizowany we wrześniu 1939 r. po kapitulacji powrócił do swoich zajęć. Oddział Chirurgii Szczękowej Szpitala Dzieciątka Jezus prowadził od 1940 r., aż do wybuchu Powstania Warszawskiego.

Z narażeniem własnego życia ratował osoby pochodzenia żydowskiego, udzielając im schronienia w swoim mieszkaniu. W czasie Powstania prowadził punkt opatrunkowy dla ludności cywilnej. Ujęty przez hitlerowców jako zakładnik tylko szczęśliwym zbiegiem okoliczności uniknął śmierci przez rozstrzelanie. Wysiedlony po upadku Powstania z Warszawy przebywał początkowo w Milanówku, a następnie

Ryc. 3. Prof. Franciszek Bohdanowicz
Kierownik Oddziału Chirurgii Szczękowej Szpitala Dzieciątka Jezus w latach 1940-1944 i w latach 1947-1960
Kierownik Katedry Chirurgii Szczękowej Studium Doskonalenia Lekarzy w latach 1960-1970

w Sochaczewie. Tam, podczas działań wojennych w styczniu 1945 r., zginęła żona dr. Bohdanowicza, Maria z Kłobukowskich – lekarz pediatra.

Powołany do wojska w 1945 r. dr F. Bohdanowicz kierował Oddziałem Dentystrycznym w Szpitalu Wojskowym. Po demobilizacji w stopniu majora został w roku 1947 Ordynatorem Oddziału Chirurgii Szczękowej Szpitala Dzieciątka Jezus. Jesienią 1947 r. do pracy na Oddziale zaczęli zgłaszać się studenci medycyny, którzy kontakt z Oddziałem nawiązali jeszcze przed Powstaniem, pragnący specjalizować się w stomatologii, oraz lekarze dentyści wolontariusze. Stopniowo na praktyki napływali studenci Akademii Stomatologicznej, którzy po uzyskaniu absolutorium odbywali staż na Oddziale.

W ciągu niespełna trzech lat od uruchomienia Oddziału jego personel stanowili: Ordynator – dr n. med. F. Bohdanowicz, asystenci – M. Wejrochowa, Z. Nowak, Małecka, H. Szerówna i J. Rydosz oraz stypendyści Ministerstwa Zdrowia, specjalizujący się w chirurgii szczękowej – I. Klemczyńska-Michalska, Z. Łannicka, ponadto czworo stażystów lekarzy dentystów oraz dwie absolwentki medycyny, specjalizujące się w stomatologii, jak również zmienna liczba studentów Akademii Stomatologicznej odbywających praktyki. Personel pomocniczy składał się z: trzech siostr szarytek, czterech pielęgniarek świeżych, jednego technika dentystycznego i siedmiorga osób personelu fizycznego. W skromnym wyposażeniu Oddziału było 28 łóżek dla chorych leżących, rozmieszczonych w trzech salach oraz jednej separacie, ponadto poliklinika z pięcioma fotelami, sala opatrunkowa i operacyjna, sterylizacja, pokój lekarski, gabinet ordynatora, służący zarazem za bibliotekę, muzeum i pracownię analityczną, korytarz pełniący jednocześnie rolę poczekalni dla polikliniki oraz część gospodarcza. Wszystkie te pomieszczenia łącznie zajmowały powierzchnię 400 m² (ryc. 4-7).

Liczba osób przyjętych ambulatoryjnie wynosiła 17 689, zaś leczonych stacjonarnie 988. Dokonano około 442 dużych zabiegów chirurgicznych, wśród których warto wymienić m.in.: rozszczepy podniebienia wyrostka zębodołowego i wargi, resekcje żuchwy lub szczęki z powodu nowotworów złośliwych, usuwanie guzów jamy ustnej, twarzy i szyi, chirurgiczne leczenie złamań kości szczęk oraz ankylozy stawów skroniowo-żuchwowych.

Dodatkowo, oprócz pracy na Oddziale, dr F. Bohdanowicz w roku akademickim 1950/51 prowadził wykłady z chirurgii stomatologicznej w Gdańskiej Akademii Medycznej. W 1952 r. Minister Zdrowia i Opieki Społecznej nadał dr. Franciszkowi Bohdanowiczowi tytuł docenta. Równocześnie, oprócz zajęć w Warszawie (Oddział oraz wykłady i ćwiczenia ze stomatologii dla studentów IV kursu medycyny), w latach 1952-1954 kierował Kliniką Chirurgii Stomatologicznej AM w Łodzi.

Pod kierownictwem doc. Bohdanowicza na Oddziale Chirurgii Szczękowej PSK AM w Warszawie (dawna nazwa Szpital Dzieciątka Jezus, zmieniona w czerwcu 1950 r. na Państwowy Szpital Kliniczny Akademii Medycznej, zaś 1 stycznia 1955 r. na Państwowy Szpital Kliniczny nr 1, który obejmował zespół klinik znajdujących się przy ul. Oczerki 6, Nowogrodzkiej 52, Lindleya 4, Koszykowej 82a i Placu Starynkiewicza 1/3) w 1954 r. powstał Zakład Stomatologii Dorosłych Instytutu Doskonalenia i Specjalizacji Kadr Lekarskich przemianowany w późniejszych latach na Stu-

Ryc. 4. Jedna z trzech sal Oddziału Chirurgii Szczękowej Szpitala Dzieciątka Jezus w roku 1950.

Ryc. 5. Poliklinika z 5 fotelami – rok 1950.

Ryc. 6. Sala operacyjna z fotelem i prowizorycznym stołem operacyjnym – rok 1950.

Ryc. 7. Korytarz pełniący rolę poczekalni – rok 1950.

dium Doskonalenia Lekarzy (SDL)². Oddział pełniący dotychczas funkcję usługową stał się równocześnie placówką naukowo-dydaktyczną. W tym samym roku doc. F. Bohdanowicz został Redaktorem Naczelnym miesięcznika „Czasopismo Stomatologiczne”. Dzięki Jego wyteżonej pracy oraz dużym wymaganiom stawianym autorom i zespołowi redakcyjnemu miesięcznik osiągnął w ciągu następnych lat wysoki poziom naukowy i edytorski.

W 1955 r. doc. Bohdanowicz został mianowany profesorem, zaś w 1960 r. Kierownikiem Katedry Stomatologii Studium Doskonalenia Lekarzy. Jednocześnie z obowiązkami klinicznymi łączył funkcję Specjalisty Krajowego w Chirurgii Szczękowej (1949-1969) oraz członka Komisji Stomatologicznej Rady Naukowej przy Ministrze Zdrowia i Opieki Społecznej.

² Obecnie Centrum Medyczne Kształcenia Podyplomowego (CMKP).

Profesor reprezentował bardzo wysoki poziom naukowy, fachowy i etyczny. Dobro chorego stawiał zawsze na pierwszym miejscu. Wychował wielu uczniów i wspólnie z nimi wyszkolił w ramach szkolenia podyplomowego ponad 2000 stomatologów. Sam będąc znakomitym diagnostą, uwrażliwiał zarówno swoich asystentów, jak i słuchaczy SDL na wczesne wykrywanie nowotworów jamy ustnej, szczęk i twarzy.

Wkład prof. Franciszka Bohdanowicza w rozwój chirurgii stomatologicznej i szczękowej w Polsce oraz jego publikacje naukowe w tej dziedzinie są znaczące. Opublikował liczne prace i wygłaszał referaty w kraju i za granicą, głównie na temat złamań kości twarzy, nowotworów oraz operacji progenii i rozszczepów. Był również współautorem czterech publikacji książkowych oraz redaktorem jednej z nich. Dwa wydania podręcznika *Chirurgia stomatologiczna* pod jego redakcją służyły przez długie lata wielu studentom i lekarzom.

Profesorowi bliskie były sprawy zawodowe stomatologów. Wiele energii i czasu poświęcił specjalizacji w stomatologii, uważając, że jest ona konieczna. Z jego udziałem w staraniach Polskiego Towarzystwa Stomatologicznego lekarze dentyści uzyskali prawo do specjalizacji.

Profesor Bohdanowicz został uhonorowany licznymi odznaczeniami państwowymi i resortowymi. Otrzymał Krzyż Walecznych, Medal Polska Swemu Obrońcy, Medal Niepodległości, medal francuski *Interalliee*, Odznakę Żołnierza Demokracji, Medal 10-lecia Polski Ludowej, odznakę „Za wzorową pracę w służbie zdrowia”, *Prix Claud Martin Academie Nationale de Médecine* oraz Krzyż Kawalerski i Krzyż Komandorski Orderu Odrodzenia Polski.

Zasadniczy i bezkompromisowy w sprawach zawodowych i etycznych w życiu prywatnym profesor był człowiekiem skromnym, tolerancyjnym i wrażliwym na ludzki los. Po przejściu na emeryturę w 1970 r., mimo pogarszającego się stanu zdrowia, pozostał nadal redaktorem „Czasopisma Stomatologicznego”, które szczególnie ukochał. Uczestniczył także w pracach Rady Naukowej Centrum Medycznego Kształcenia Podyplomowego i Prezydium Polskiego Towarzystwa Stomatologicznego. Zmarł 27 maja 1973 r. w wyniku nękającej go od dawna choroby serca. Został pochowany w grobie rodzinnym, na Cmentarzu Powązkowskim, w Warszawie.

Profesor Franciszek Bohdanowicz całe swoje życie poświęcił nauce i kształceniu stomatologów. Jego nazwisko pozostanie na trwałe wśród zasłużonych dla polskiej stomatologii³.

Powracając do losów Kliniki Chirurgii Szczękowej Studium Doskonalenia Lekarzy, zajmującej wówczas I piętro w pawilonie VIII PSK nr 1 przy ul. Lindleya 4, warto wspomnieć o jej remoncie, który rozpoczął się na przełomie 1967/68 r. i trwał aż do końca 1972 r. Na czas remontu ambulatorium Kliniki wraz z wyposażeniem przeniesiono do zastępczego parterowego baraku położonego nieopodal pawilonu VIII. Nieliczne i ciasne pomieszczenia znajdujące się w baraku przeznaczono na gabinet Kierownika, sekretariat, pokój lekarski, bibliotekę, w której odbywały się posiedzenia naukowe, oraz jednofotelowy gabinet stomatologiczny, w którym lek. dent. Jadwiga Wronka wykonywała zabiegi stomatologiczne tylko z zakresu stomatologii zachowawczej i endodoncji. Chociaż część personelu oddelegowano do innych placówek, to jednak pomimo spartańskich warunków oraz wielu trudności organiza-

³ Dziękuję dr Wandzie Rytlowej za udostępnienie danych przybliżających sylwetkę prof. F. Bohdanowicza.

cyjnych i niedogodności, nie zaprzestano działalności usługowej, dydaktycznej i naukowej.

W ambulatorium wyposażonym w pięć foteli dentystycznych, ustawionych w szeregu, pracując na dwie zmiany (rano i po południu), wykonywano wszelkie zabiegi z zakresu chirurgii stomatologicznej oraz niektóre z chirurgii szczękowej, np. zachowawczo-ortopedyczne leczenie złamań szczęk. Oprócz dwuzmianowej pracy usługowej kontynuowano szkolenie podyplomowe, organizując kursy dla lekarzy dentyków, przewidziane w programie specjalizacji z zakresu chirurgii stomatologicznej.

Warto podkreślić fakt, że w skromnych ambulatoryjnych warunkach rozpoczęto pionierskie wówczas prace obejmujące taktykę postępowania, wskazania i przeciwwskazania oraz wybór sposobu znieczulenia ogólnego bez intubacji do różnych zabiegów chirurgicznych, wykonywanych w warunkach ambulatorium stomatologicznego u osób upośledzonych umysłowo. Anestezjologiem, który wdrożył do ambulatoryjnej praktyki stomatologicznej znieczulenie ogólne bez intubacji, był dr n. med. Janusz Kącki. W następnych latach zabiegi te kontynuowali lek. Piotr Luboiński i dr n. med. Krystian Nietresta.

Kadra naukowo-dydaktyczna Kliniki do 1970 r.

- **Kierownik Kliniki – prof. dr hab. n. med. Franciszek Bohdanowicz.**
- **Adiunkci – dr n. med. Halina Szer, dr n. med. Janina Rydosz, dr n. med. Irena Klemczyńska-Michalska, dr n. med. Wanda Rytłowa.**
- **Starsi asystenci i asystenci – lek. dent. Jadwiga Pawelska, lek. dent. Stanisława Pęska-Ślusarczyk, lek. dent. Barbara Gutkowska; lek., lek. dent. Krystyna Wojciechowska, lek. dent. Jadwiga Gawlik, lek. dent. Wanda Grzegorzewska, lek. dent. Danuta Cudny, lek. dent. Aleksandra Curyłło, lek. dent. Katarzyna Łakomska, lek. dent. Maria Góra, lek. dent. Teresa Gawronowa; lek., lek. dent. Hubert Wanyura.**

W 1970 r., z chwilą przejścia prof. Bohdanowicza na emeryturę, siedzibę Studium Doskonalenia Lekarzy przeniesiono z Warszawy do Torunia. Kierownikiem SDL został **prof. dr hab. n. med. Z. Pankiewicz**. Przeniesienie SDL do Torunia pociągnęło za sobą zmianę charakteru placówki naukowej, jaką była dotychczas Katedra i Klinika Chirurgii Szczękowej SDL w Warszawie. Przemianowano ją wówczas na Oddział Chirurgii Szczękowej PSK nr 1.

W tym samym roku JM Rektor AM w Warszawie – prof. B. Górnicki – zwrócił się do Kierownika Kliniki Chirurgii Szczękowej i Stomatologicznej IS AM w Warszawie – prof. M. Górskiego – o zaproponowanie kandydata na wakujące stanowisko Ordynatora Oddziału Chirurgii Szczękowej PSK nr 1. Profesor Górski wskazał na adiunkta Kliniki dr n. med. Leszka Krysta. Powołana wówczas Komisja Konkursowa, której przewodniczyła prof. J. Galasińska-Landsbergerowa, na stanowisko Ordynatora Oddziału Chirurgii Szczękowej PSK nr 1 w Warszawie wybrała **dr. n. med. Leszka Krysta**, który od dnia 1 października 1970 r. objął to stanowisko, zachowu-

Ryc. 8.

Prof. Leszek Kryst
Kierownik Oddziału
Chirurgii Szczękowej,
a następnie Kliniki
Chirurgii Szczękowej
i Stomatologicznej
w latach 1970-1999

jąc jednocześnie funkcję adiunkta w Klinice Chirurgii Szczękowej i Stomatologicznej AM w Warszawie (ryc. 8).

Profesor Leszek Kryst urodził się 20 maja 1929 r. w Warszawie, w rodzinie robotniczej. Ukończył szkołę podstawową i rozpoczął naukę w gimnazjum, którą przerwał wybuch II wojny światowej. Działalność konspiracyjną rozpoczął na przełomie 1941/42 r. jako harcerz, a następnie był żołnierzem ZWZ i AK. Brał czynny udział w Powstaniu Warszawskim, przechodząc z konspiracji do czynnej walki z okupantem. Trzykrotnie ranny po upadku Powstania Warszawskiego został osadzony w karnym obozie Sandbostel.

Po wyzwoleniu Polski, będąc od maja 1945 r. do lipca 1947 r. żołnierzem 2 Korpusu, kontynuował naukę w Anglii. Po ukończeniu Polskiej Szkoły w Cannon Hall Camp uzyskał w 1946 r. „małą maturę”. Do kraju wrócił w roku 1947. Aresztowany i wkrótce wypuszczony rozpoczął naukę w Państwowym Liceum Techniki Denty-

stycznej w Warszawie, które ukończył w 1950 r. z wyróżnieniem, uzyskując „Dyplom państwowego przodownika nauki”. To umożliwiała mu przyjęcie bez egzaminów na I rok studiów Oddziału Stomatologii Wydziału Lekarskiego AM w Warszawie. Studia stomatologiczne ukończył z wyróżnieniem w 1954 r., uzyskując dyplom lekarza dentysty.

Po otrzymaniu dyplomu lek. dent. Leszek Kryst został zatrudniony w Klinice Stomatologii Zachowawczej kierowanej wówczas przez prof. Janusza Krzywickiego. Jako nauczyciel akademicki przeszedł kolejno wszystkie szczeble stanowisk – od zastępcy asystenta, poprzez asystenta, starszego asystenta, do adiunkta.

W trakcie pracy zawodowej, w 1960 r. rozpoczął studia na Wydziale Lekarskim AM w Warszawie, które ukończył w 1964 r. Stopień doktora nauk medycznych uzyskał w 1965 r. po obronie pracy pt. *Badania laboratoryjne fizyko-chemicznych właściwości cementów krzemowych*. W tym samym roku podjął pracę w Klinice Chirurgii Szczękowej AM w Warszawie, kierowanej przez prof. M. Górskiego. Uzyskał specjalizację I stopnia z anestezjologii (1968 r.), stomatologii zachowawczej (1971 r.), chirurgii szczękowej (1971 r.) oraz chirurgii stomatologicznej (1973 r.).

Po odejściu na emeryturę prof. Franciszka Bohdanowicza dr Leszek Kryst, zachowując funkcję adiunkta Kliniki Chirurgii Szczękowej AM w Warszawie, objął od 1 października 1970 r. stanowisko Ordynatora Oddziału Chirurgii Szczękowej PSK nr 1 w Warszawie, który od kilku lat był remontowany. Z właściwą sobie energią i uporem rozpoczyna starania zakończenia remontu i uruchomienia Oddziału. Wytrwałość dr. Krysta została uwieńczona sukcesem. Oddział uruchomiono w pomieszczeniach na I piętrze pawilonu VIII, zaś część II piętra przeznaczono dla potrzeb polikliniki.

Odnowiony i zmodernizowany Oddział uruchomiono w czerwcu 1973 r. (ryc. 9). Różnił się on zdecydowanie od poprzedniego. W wyposażeniu Oddziału przewidziano dwie sale operacyjne, dwa gabinety zabiegowe, sześć sal chorych 4-8-łóżkowych,

Ryc. 9. Otwarcie Oddziału Chirurgii Szczękowej PSK nr 1 (1973 r.). **Od lewej:** doc. Eugeniusz Spiechowicz, doc. Zbigniew Sternadel, mgr Zdzisław Sztajer, prof. Artur Czyżyk, lek. dent. Krystyna Thun-Szretter, prof. Janina Galasińska-Landsbergerowa.

gabinet ordynatora wraz z sekretariatem, biblioteką i kuchnią. Poliklinikę Oddziału zlokalizowano w dodatkowych pomieszczeniach na II piętrze. W dwóch salach ambulatoryjnych umieszczono sześć „unitów” dentystycznych. Udostępniono poczekalnię mogącą pomieścić około 20 osób, rejestrację, gabinet lekarski, pracownię techniczno-dentystyczną i zaplecze socjalne.

Na podstawie obrony rozprawy habilitacyjnej pt. *Zmiany morfologiczne w stawach skroniowo-żuchwowych ludzi* dr Leszek Kryst uzyskuje w 1972 r. stopień naukowy doktora habilitowanego, zaś w 1973 r. stanowisko docenta.

Profesor Marian Górski, wyjeżdżając w 1972 r. do Konga-Kinszasu, wniósł prośbę do JM Rektora AM w Warszawie o powierzenie funkcji Kierownika Kliniki Chirurgii Szczękowej i Stomatologicznej AM w Warszawie w jego zastępstwie doc. dr. hab. Leszkowi Krystowi, który Kliniką i Oddziałem PSK nr 1 kieruje do 1974 r. W tym samym roku doc. Kryst zostaje powołany na stanowisko Kierownika Kliniki Chirurgii Szczękowej i Stomatologicznej IS AM w Warszawie, zaś Władze Uczelni wyrażają zgodę na włączenie Oddziału Chirurgii Szczękowej PSK nr 1 do Kliniki Chirurgii Szczękowej i Stomatologicznej IS AM w Warszawie, której głównymi elementami składowymi były Oddział Chirurgii Szczękowej mieszczący się od 1953 r. aż do roku 1988 w Miejskim Szpitalu Urazowym przy ul. Barskiej 16/20 oraz Zakład Chirurgii Stomatologicznej przy ul. Miodowej 18, będący przez wiele lat (aż do 1992 r.) podstawową bazą dydaktyczną dla nauczania studentów stomatologii.

Dzięki włączeniu Oddziału Chirurgii Szczękowej PSK nr 1 do Kliniki Chirurgii Szczękowej i Stomatologicznej IS AM w Warszawie nie tylko podwojono liczbę łóżek przeznaczonych dla chorych leczonych stacjonarnie z 40 do 80, lecz równocześnie zmienił się statut Oddziału Chirurgii Szczękowej PSK nr 1 pełniącego od 1970 r. rolę placówki usługowej. Oddział ponownie stał się jednostką naukowo-dydaktyczną, jednak tym razem nie w ramach SDL, lecz warszawskiej Akademii Medycznej.

Wraz z połączeniem obu placówek, a następnie modernizacją bazy jednostki, w wyniku starań jej Kierownika – doc. Leszka Krysta – stała się od 1974 r. Klini-

*Ryc. 10. Zebranie naukowe Kliniki w sali wykładowej przy ul. Miodowej 18 (18 X 1975 r.). **I rząd od lewej:** doc. Ludwika Kwart, doc. Leszek Kryst, doc. Kazimiera Danielewicz.*

ką Chirurgii Szczękowej i Stomatologicznej IS AM w Warszawie, zmienił się również zakres zadań naukowo-dydaktycznych i leczniczych oraz skład osobowy Kliniki. W roku akademickim 1975/76 w Klinice pracowało 36 lekarzy (ryc. 10 i 11).

Na wniosek Rady Wydziału Lekarskiego i Senatu AM w Warszawie Rada Państwa nadała doc. Krystowi w 1978 r. tytuł profesora nadzwyczajnego, zaś w 1986 r. tytuł naukowy profesora zwyczajnego.

Profesor Leszek Kryst, oprócz prowadzenia pełnej zaangażowania działalności naukowo-dydaktycznej i leczniczej, pełnił również wiele zaszczytnych funkcji. W latach 1970-1981 był: pełnomocnikiem Rektora ds. Zatrudnienia oraz Dydaktyki, Wice- i Dyrektorem Instytutu Stomatologii, Prodziekanem ds. Stomatologii, Dziekanem I Wydziału Lekarskiego, Prorektorem ds. Dydaktyczno-Wychowawczych. Z kolei w latach 1984-1989 pełnił funkcję Podsekretarza Stanu w MZiOŚ. Był także członkiem: Centralnej Komisji ds. Stopni i Tytułu Naukowego, Komisji ds. KBN (trzy kadencje), Komisji PAN (dwie kadencje), Komisji ds. Przemianowań I Wydziału Lekarskiego (dwie kadencje), Komitetów Redakcyjnych czterech czasopism specjalistycznych, założycielem i Prezesem (dwie kadencje) Zarządu Głównego Polskiego Towarzystwa Chirurgii Jamy Ustnej i Chirurgii Szczękowo-Twarzowej, Zarządu Europejskiego Towarzystwa Chirurgów Czaszkowo-Szczękowo-Twarzowych (EACMFS), Zarządu Unii Polskich Towarzystw Chirurgicznych (Prezes, dwie kadencje), Zarządu PTCHPiR (dwie kadencje), Zarządu Polskiego Towarzystwa Stomatologicznego (trzy kadencje). Uzyskał godność: Członka Honorowego Polskiego Towarzystwa Higieny, Członka Honorowego Stowarzyszenia Polskich Towarzystw Implantologicznych, Członka Honorowego PTCHJUiChSz-Tw.

Dzięki ogromnemu zaangażowaniu, ciężkiej pracy oraz wyjątkowym zdolnościom organizacyjnym Klinika kierowana przez prof. Leszka Krysta w następnych

Ryc. 11. Skład osobowy Kliniki w 1976 r. Od góry, strona lewa: Michał Sołtan, Jadwiga Gawlik, Antoni Bobrowski, Irena Sikora-Gierowska, Ludwika Kwart, Leszek Kryst, Kazimiera Danielewiczowa, Andrzej Werner, Bogusław Purchała, Andrzej Mucharski, Ryszard Krzywicki, Sławomir Jastrzębski, Wacława Tarłowska, Barbara Juszczuk-Popowska, Łucja Jaworska, Irena Bełżyńska-Żychowska, Janusz Piekarczyk, Aleksandra Curyło, Irena Ruszkowska, Krystyna Więcek, Danuta Pecyńska, Krystyna Trybowska, Krystyna Wojciechowska, Anna Fleisner, Paweł Baramow, Jolanta Słowińska, Hubert Wanyura, Grażyna Tuderek, Halina Dybkowska-Kłos, Andrzej Olejnik, Krystyna Thun-Szretter, Zbigniew Biedrzycki, Barbara Kośmicka, Justyna Rawa-Kołodziejska, Danuta Samolczyk, Ewa Kwiek.

latami wielokrotnie modernizowana i wyposażana w nowe urządzenia, aparaturę i instrumentarium, szybko rozwinęła się w wysokospecjalistyczną placówkę naukową, dydaktyczną i leczniczą, zyskując uznanie nie tylko w kraju, lecz także i za granicą (ryc. 12).

Główne kierunki działalności naukowo-klinicznej

1. Epidemiologia, diagnostyka i leczenie nowotworów złośliwych twarzy, szczęk, jamy ustnej i szyi.

*Ryc. 12. Zebranie organizacyjne w bibliotece I Kliniki Chirurgii Szczękowo-Twarzowej (1978 r.).
Od lewej: Hanna Babiak (tech. dent.), prof. Leszek Kryst, Hanna Galecka (piel. oddz.), Tarsylia Zubrzycka (piel. anestezjologiczna), dr Hubert Wanyura, dr Janusz Piekarczyk, lek. dent. Danuta Samolczyk; **z tyłu stoi:** dr Sławomir Jastrzębski.*

2. Opracowanie sposobów rekonstrukcji poresekcyjnych ubytków za pomocą własnopochodnych przeszczepów tkankowych.
3. Opracowanie metod leczenia guzów zębopochodnych i nienowotworowych zmian kostnych.
4. Sposoby rozpoznawania, różnicowania i leczenia złamań części twarzowej czaszki.
5. Wprowadzenie nowych technik chirurgicznych w leczeniu złamań środkowego i dolnego piętra części twarzowej czaszki.
6. Leczenie chirurgiczne wad twarzowo-szczękowo-zgryzowych.
7. Opracowanie techniki oraz wdrożenie znieczulenia ogólnego bez intubacji w warunkach ambulatorium stomatologicznego.
8. Badania nad implantami stomatologicznymi.

Właściwa polityka kierownika jednostki oraz stałe podnoszenie kwalifikacji naukowych i zawodowych wśród asystentów gwarantowały wysoki poziom nauczania studentów. Do programu zajęć studentów stomatologii wprowadzono tygodniowy internat na oddziałach kliniki. Jego celem było zaznajomienie studentów z organizacją pracy na oddziałach i blokach operacyjnych oraz z przekrojem chorych leczonych stacjonarnie. Powstało Studenckie Koło Naukowe działające do dzisiaj, z którego najczęściej rekrutują się późniejsi asystenci.

Należy wspomnieć, że Dyrekcja Miejskiego Szpitala Chirurgii Urazowej nie uwzględniała w swoich planach rozwojowych dalszej działalności jednego z oddzia-

łów Kliniki Chirurgii Szczękowej i Stomatologicznej, będącego jednostką dydaktyczną warszawskiej AM, który mieścił się na IV piętrze, w budynku przy ul. Barskiej 16/20.

Po przeniesieniu Katedry i Kliniki Chirurgii Gastroenterologicznej do CSK przy ul. Banacha 1 zwolniły się pomieszczenia w pawilonie VI przy ul. Lindleya 4. Przeznaczono je dla Oddziału Chirurgiczno-Szczękowego, który wraz z ambulatorium przyklinicznym przeniesiono w 1988 r. z ul. Barskiej. Fakt ten miał istotne znaczenie dla dalszego rozwoju Kliniki Chirurgii Szczękowo-Twarzowej i Stomatologicznej, gdyż główna baza naukowo-dydaktyczna i kliniczna jednostki, tj. dwa oddziały, każdy liczący po 40 łóżek, oraz ambulatoria przykliniczne zostały umiejscowione na terenie PSK nr 1.

Stan ten nie trwał jednak długo. Na wniosek prof. Krysta zarządzeniem JM Rektora Akademii Medycznej w Warszawie w 1990 r. została powołana Katedra i Klinika Chirurgii Szczękowo-Twarzowej i Stomatologicznej IS AM w Warszawie. W jej skład weszły:

- dawny Oddział Chirurgii Szczękowej PSK nr 1 przy ul. Lindleya 4,
- Oddział Kliniki Chirurgii Szczękowej i Stomatologicznej mieszczący się w Szpitalu Chirurgii Urazowej przy ul. Barskiej 16/20,
- Zakład Chirurgii Stomatologicznej zlokalizowany przy ul. Miodowej 18.

W tym samym roku JM Rektor AM w Warszawie powierzył prof. Krystowi kierownictwo Katedry Chirurgii Szczękowo-Twarzowej, w której wyodrębniono trzy jednostki dydaktyczne:

- I Klinikę Chirurgii Szczękowo-Twarzowej IS AM (dawny Oddział PSK nr 1); Kierownik Katedry i I Kliniki – prof. dr hab. n. med. Leszek Kryst,
- II Klinikę Chirurgii Szczękowo-Twarzowej IS AM (dawny Oddział Kliniki Chirurgii Szczękowej i Stomatologicznej przy ul. Barskiej 16/29); p.o. Kierownika Kliniki – dr hab. n. med. Janusz Piekarczyk,
- Zakład Chirurgii Stomatologicznej IS AM; p.o. Kierownika Kliniki – dr n. med. Barbara Juszczyk-Popowska.

Dnia 29 października 1992 r. Kierownik Katedry i I Kliniki Chirurgii Szczękowo-Twarzowej – prof. Leszek Kryst, wraz z częścią Zespołu, przenosi się do wyremontowanych i zaadaptowanych dla potrzeb Oddziału Chirurgicznego pomieszczeń mieszczących się na II piętrze pawilonu XI, przy ul. Nowogrodzkiej 59 (ryc. 13). Z kolei na ambulatorium przykliniczne przeznaczono dwa pomieszczenia znajdujące się na

Ryc. 13. Uroczyste otwarcie (13 XI 1992 r.) wyremontowanych i zaadaptowanych dla potrzeb I Kliniki Chirurgii Szczękowo-Twarzowej pomieszczeń znajdujących się w pawilonie XI, przy ul. Nowogrodzkiej 59. Dyrektor PSK nr 1 dr Bogusław Szczypiorowski i prof. Leszek Kryst.

I piętrze, tuż przy sali wykładowej im. prof. A. Leśniowskiego, przekazane w tym celu przez prof. W. Rowińskiego (Kierownik Kliniki Chirurgii Ogólnej i Transplantacyjnej).

W 40-łóżkowym Oddziale mieściło się: dziewięć sal chorych, gabinet ordynatora i sekretariat, dwa gabinety zabiegowe, pokój lekarski, pokój docenta, pokój pielęgniarki oddziałowej, dyżurka pielęgniarek, kuchnia oraz trzy sanitariaty. Z kolei w obejściu operacyjnym były: dwie sale operacyjne, dwa pokoje socjalne, szatnie i sanitariat.

Lata 1990-1999 to dalszy dynamiczny rozwój I Kliniki Chirurgii Szcękowo-Twarzowej IS AM w Warszawie. Głównym celem pracy dydaktycznej było praktyczne nauczanie podstaw chirurgii szczękowo-twarzowej i stomatologicznej studentów stomatologii. W ciągu roku akademickiego nauczano około 100 studentów I Wydziału Lekarskiego Oddziału Stomatologii, którzy odbywali również praktyki wakacyjne i staże podyplomowe. Równocześnie realizowano naukę przedmiotu „propedeutyka stomatologii”, przewidzianego w programie dla studentów VI roku Wydziału Lekarskiego.

Z kolei szkolenie podyplomowe realizowano poprzez: teoretyczne i praktyczne przygotowywanie lekarzy do egzaminu na II stopień specjalizacji z chirurgii szczękowo-twarzowej bądź I lub II stopień z chirurgii stomatologicznej; czynne uczestnictwo w posiedzeniach naukowych, organizowanych przez Klinikę; staże częstkowe lekarzy innych specjalności zabiegowych, przygotowujące do egzaminów specjalizacyjnych; uzyskiwanie stopni naukowych; czynne uczestnictwo pracowników Kliniki we wszystkich formach szkolenia, tj. kongresy, konferencje naukowe i kursy krajowe oraz zagraniczne.

Staże zagraniczne w latach 1990-1998

- 1992 r. – dr hab. n. med. Hubert Wanyura – stypendium naukowo-szkoleniowe rządu belgijskiego w Klinice Głowy i Szyi Katolickiego Uniwersytetu – Leuven (Belgia), kierowanej przez prof. Erica Fossion.
- 1994 r. – dr hab. n. med. Hubert Wanyura – kurs kliniczno-praktyczny z zakresu techniki chirurgicznej wszczepiania implantów śródkostnych typu TBR – Tuluza (Francja).
- 1995 r. – lek. dent. Piotr Rutkowski – Belgia; lek. dent. Dariusz Mateńko – Szwecja; lek. dent. Wojciech Bukowski – Szwecja.
- 1997 r. – dr hab. n. med. Hubert Wanyura – International Course of Cranial and Facial Bone Distraction – Paryż (Francja).
- 1997 r. – dr hab. n. med. Hubert Wanyura – kurs z zakresu techniki chirurgicznej wszczepiania implantów śródkostnych typu Straumann – Ludwigshafen (Niemcy).
- 1997 r. – prof. dr hab. n. med. Leszek Kryst, lek. dent. Dariusz Mateńko, lek. dent. Wojciech Bukowski – Catholic University, Faculty of Medicine, Department Periodontology – Leuven (Belgia).

- 1998 r. – dr hab. n. med. Hubert Wanyura – kurs artroskopii diagnostyczno-leczniczej w schorzeniach stawów skroniowo-żuchwowych – Bonn (Niemcy).

Specjalizacje

I stopnia z chirurgii stomatologicznej:

- 1992 r. – Barbara Kaczmarczyk, Dariusz Mateńko, Arletta Wyderka,
- 1994 r. – Piotr Cichoń,
- 1998 r. – Wojciech Bukowski, Magdalena Piotrowska.

II stopień z chirurgii stomatologicznej:

- 1995 r. – Barbara Kaczmarczyk, Arletta Wyderka.

II stopień z chirurgii szczękowo-twarzowej:

- 1994 r. – Piotr Rutkowski, Mouetaz Kheirallah,
- 1995 r. – Dariusz Mateńko,
- 1998 r. – Piotr Cichoń.

Stopień naukowy doktora habilitowanego w zakresie medycyny

– chirurgii szczękowo-twarzowej uzyskał dr hab. n. med. Hubert Wanyura – *Własne propozycje leczenia złamań oczodołu* – opiekun – prof. L. Kryst (1990 r.).

Prace na stopień naukowy doktora nauk medycznych

1. Dr n. med. Witold Kirstein – *Ocena krioterapii w chirurgii stomatologicznej i szczękowej* – promotor – prof. L. Kryst. (1990 r.).
2. Dr n. med. Barbara Sokołowska-Ukleja – *Kliniczna i bakteriologiczna ocena zatok szczękowych przy przetokach ustno-zatokowych* – promotor – prof. L. Kryst (1992 r.).
3. Dr n. med. Mouetaz Kheirallah – *Ocena wyników leczenia złamań żuchwy* – promotor – dr hab. H. Wanyura, prof. nadzw. AM (1995 r.).

Główne kierunki działalności Kliniki w latach 1990-1999

1. Ocena odległych wyników leczenia nowotworów jamy ustnej.
2. Opracowanie i wdrożenie do praktyki strategii leczenia raków płaskonabłonkowych jamy ustnej.

3. Opracowanie taktyki chirurgicznej w leczeniu chorych ze złamaniami środkowego piętra twarzowej części czaszki.
4. Opracowanie i wdrożenie niestosowanych dotychczas metod chirurgicznego leczenia różnorodnych złamań oczodołów.
5. Unowocześnienie metod chirurgicznego leczenia złamań kośćca twarzowej części czaszki za pomocą mini- lub mikropłytkowej osteosyntezy odłamów.
6. Optymalizacja i ekonomizacja leczenia złamań górnego i dolnego masywu czaszki twarzowej.
7. Wdrożenie do znieczulenia ogólnego endoskopowej intubacji dotchawiczej u chorych ze szczękosticiem.
8. Opracowanie i skomputeryzowanie systemu dokumentacji chorych ze złamaniami kośćca części twarzowej czaszki.
9. Zastosowanie macierzy kostnej w chirurgii szczękowo-twarzowej.

Granty naukowe KBN realizowane w Klinice w latach 1990-1999

- Projekt badawczy nr IIIA/11 – „Ocena odległych wyników leczenia nowotworów jamy ustnej” (1992-1995). Główny wykonawca – prof. L. Kryst.
- Projekt badawczy KBN nr IIIF/1 – „Optymalizacja i racjonalizacja postępowania doraźnego i specjalistycznego w urazach czaszki twarzowej” (1994-1997). Główny wykonawca – prof. L. Kryst.

W latach 1990-1999 zatrudnionych było od 52 do 55 pracowników.

Skład osobowy Kliniki w roku akademickim 1992/93

- **Kierownik Katedry i I Kliniki Chirurgii Szczękowo-Twarzowej – prof. dr hab. n. med. Leszek Kryst.**
- Zastępca Kierownika I Kliniki Chirurgii Szczękowo-Twarzowej – dr hab. n. med. Hubert Wanyura.
- Adiunkci – dr n. med. Barbara Sokołowska-Ukleja, dr n. med. Witold Kirstein, dr n. med. Stanisław Starościak.
- Asystenci – lek. dent. Barbara Kaczmarczyk, lek. dent. Arletta Wyderka, lek. dent. Dariusz Mateńko, lek. dent. Piotr Rutkowski.
- Liczba pielęgniarek – 21.
- Sekretariat – Ewa Niedziela.
- Etaty szpitalne lekarzy – lek. dent. Aleksander Grochal, lek. Piotr Cichoń, lek. Robert Knorr, lek. dent. Piotr Madej, lek. dent. Mouetaz Kheirallah (ryc. 14).

Profesor Leszek Kryst jest twórcą szkoły chirurgicznej bardzo znanej w Polsce. W czasie swojej 45-letniej pracy (1954-1999) nauczyciela akademickiego w warszawskiej AM był autorem lub współautorem 270 publikacji, około 30 referatów wygłoszo-

Ryc. 14. Wizyta Prezydenta EACMFS w Klinice (czerwiec 1993 r.). Od lewej: lek. dent. Piotr Rutkowski, lek. dent. Aleksander Grochal, dr Stanisław Starościak, lek. dent. Dariusz Mateńko, dr hab. Hubert Wanyura, Hanna Galecka (piel. oddz.), dr Witold Kirstein, prof. R. Fries (Prezydent EACMFS), prof. Leszek Kryst (Kierownik Katedry i I Kliniki Chirurgii Czaszkowo-Twarzowej).

nych na krajowych i zagranicznych kongresach, autorem sześciu rozdziałów do książek, a także czterech monografii oraz redaktorem trzech podręczników. Ponadto był twórcą sześciu projektów badawczych i czterech wdrożeniowych. Wypromował 18 doktorów nauk medycznych, pięciu doktorów habilitowanych oraz trzech profesorów. Był recenzentem kilkudziesięciu prac doktorskich, habilitacyjnych, wniosków o nadanie tytułu naukowego profesora oraz dziesiątków projektów KBN. W czasie swojej działalności realizował wszystkie formy dydaktyki przed- i podyplomowej.

W uznaniu zasług dla rozwoju szkolnictwa wyższego, jak również medycyny klinicznej został uhonorowany wieloma odznaczeniami, w tym: Krzyżem Walecznych, Krzyżem Komandorskim Orderu Odrodzenia Polski, Medalem Komisji Edukacji Narodowej, Medalem Zasłużony Nauczyciel Akademicki, Medalem Zasłużony Pracownik Służby Zdrowia, Złotą Honorową Odznaką Polskiego Towarzystwa Stomatologicznego.

Za działalność naukowo-dydaktyczną i leczniczą oraz organizacyjną prof. Leszek Kryst był wielokrotnie wyróżniany nagrodami Ministra Zdrowia i Opieki Społecznej oraz Rektora Akademii Medycznej w Warszawie. Przeszedł na emeryturę w roku 1999. W 2004 r. odbyła się uroczystość wznowienia dyplomu prof. L. Krysta (oraz innych) po 50 latach od jego otrzymania (ryc. 15).

Po przejściu prof. Leszka Krysta na emeryturę dzieło rozpoczęte przez doc. Franciszka Borusiewicza, prof. Franciszka Bohdanowicza oraz prof. Leszka Krysta kontynuuje **prof. dr hab. n. med. Hubert Wanyura** (ryc. 16).

Profesor Hubert Wanyura urodził się 16 marca 1942 r. w Warszawie, w rodzinie lekarskiej. Po odbyciu studiów na Oddziale Stomatologii Wydziału Lekarskiego AM w Warszawie, w maju 1965 r., uzyskał stopień lekarza dentysty. Natychmiast po

Ryc. 15. Wznowienie po 50 latach dyplomu lek. dent. Leszka Krysta. Dyplom wręczają JM Rektor AM w Warszawie – prof. Janusz Piekarczyk – i Dziekan I Wydziału Lekarskiego AM w Warszawie – prof. Marek Krawczyk.

Ryc. 16.
Prof. Hubert Wanyura
Kierownik Kliniki
od 1999 r. – nadal

ukończeniu studiów, już w czerwcu 1965 r., podjął pracę jako młodszy asystent na Oddziale Chirurgii Szczękowej PSK nr 1 w Warszawie, mieszczącym się przy ul. Lindleya 4. Była to wówczas placówka naukowo-dydaktyczna i lecznicza Studium Doskonalenia Lekarzy, kierowana przez prof. Franciszka Bohdanowicza.

Już w trakcie pracy zawodowej – w 1969 r. – ukończył Wydział Lekarski AM w Warszawie, uzyskując stopień lekarza medycyny. Po odbyciu obowiązkowego stażu podyplomowego rozpoczął specjalizację z chirurgii ogólnej. Szkolenie specjalizacyjne odbył w III Klinice Chirurgii Ogólnej AM w Warszawie pod kierunkiem prof. dr. hab. n. med. Brunona Szczygła. Specjalizację I stopnia z chirurgii ogólnej uzyskał w 1973 r., zaś II stopień z chirurgii szczękowo-twarzowej w 1974 r. pod kierunkiem prof. Leszka Krysta.

W 1974 r. ówczesny Ordynator Oddziału Chirurgii Szczękowej PSK nr 1, pełniący równocześnie obowiązki kierownika Kliniki Chirurgii Szczękowej i Stomatologicznej IS AM w Warszawie – doc. Leszek Kryst – został powołany na stanowisko Kierownika Kliniki Chirurgii Szczękowej i Stomatologicznej IS AM w Warszawie, zaś Władze Uczelni wyraziły zgodę na włączenie Oddziału Chirurgii Szczękowej PSK nr 1 do Kliniki Chirurgii Szczękowej i Stomatologicznej IS AM w Warszawie. Dzię-

ki włączeniu Oddziału Chirurgii Szczękowej PSK nr 1 do Kliniki Chirurgii Szczękowej i Stomatologicznej IS AM w Warszawie placówka ta stała się ponownie jednostką naukowo-dydaktyczną i leczniczą w ramach warszawskiej Akademii Medycznej.

W latach 1974-1978 lek. med. i lek. dent. Hubert Wanyura, nie zmieniając dotychczasowego miejsca zatrudnienia, rozpoczął pracę jako nauczyciel akademicki w Klinice Chirurgii Szczękowej i Stomatologicznej IS AM w Warszawie na etacie starszego asystenta. Po obronie rozprawy doktorskiej pt. *Ocena bakteriemii występującej po usunięciu zębów w znieczuleniu ogólnym* uzyskał stopień doktora nauk medycznych, zaś w 1979 r. został mianowany adiunktem.

W latach 1978-1980 oraz 1982-1983 odbył szkolenie specjalistyczne w Centrum Medyczno-Chirurgicznym Foch (Francja) na Oddziale Kraniochirurgii, Chirurgii Plastycznej i Oparzeń kierowanym przez prekursora światowej – nowoczesnej chirurgii czaszkowo-twarzowej – prof. Paula Tessiera. Po powrocie do kraju został oddelegowany do pracy na Oddziale Kliniki Chirurgii Szczękowej i Stomatologicznej IS AM w Warszawie, przy ul. Barskiej 16/20, gdzie w latach 1984-1985 pełnił funkcję zastępcy Ordynatora Kliniki, zaś w latach 1985-1986 – funkcję Ordynatora.

Na podstawie rozprawy habilitacyjnej pt. *Własne propozycje leczenia złamań oczodołu* w 1990 r. uzyskał stopień naukowy doktora habilitowanego nauk medycznych.

W latach 1991-1999 pełnił obowiązki zastępcy Kierownika I Kliniki Chirurgii Szczękowo-Twarzowej IS AM w Warszawie, mieszczącej się przy ul. Nowogrodzkiej 59, w pawilonie XI. Stanowisko prof. nadzw. AM w Warszawie uzyskał w roku 1998, zaś tytuł naukowy profesora w 2001 r. Po przejściu prof. Leszka Krysta na emeryturę od 1 października 1999 r. objął w wyniku konkursu kierownictwo I Kliniki Chirurgii Szczękowo-Twarzowej IS AM w Warszawie.

Profesor Hubert Wanyura jest autorem lub współautorem 145 publikacji, w tym pięciu w języku angielskim i jednej w języku francuskim, trzech scenariuszy i realizacji filmów naukowo-szkoleniowych, dwóch monografii i siedmiu rozdziałów do podręczników, a także 95 doniesień wygłoszonych na kongresach lub zjazdach krajowych (dwa doniesienia opublikowane) oraz 42 doniesień prezentowanych na kongresach międzynarodowych (dwa opublikowane).

Jest promotorem pięciu ukończonych przewodów doktorskich, autorem 10 recenzji doktorskich, jednej recenzji habilitacyjnej; jest także opiekunem jednej habilitacji oraz jednej recenzji profesorskiej. Był również opiekunem sześciu zakończonych specjalizacji z chirurgii stomatologicznej oraz 11 z chirurgii szczękowo-twarzowej.

Otrzymał wiele nagród naukowych i organizacyjnych JM Rektora AM w Warszawie. Jest laureatem dwóch nagród zespołowych Ministra Zdrowia oraz nagród naukowych Polskiego Towarzystwa Stomatologicznego za opublikowane prace. Użyłskwał Członkostwo Honorowe Polskiego Towarzystwa Stomatologicznego oraz został odznaczony Krzyżem Oficerskim Orderu Odrodzenia Polski, Medalem Komisji Edukacji Narodowej i Medalem za Zasługi dla Akademii Medycznej w Warszawie.

Profesor Wanyura bierze udział w pracach polskich towarzystw naukowych. Są to:

- Polskie Towarzystwo Stomatologiczne (PTS):
 - członek od 1969 r.,
 - Prezes Oddziału Warszawskiego PTS (1996-2005),
 - członek Zarządu Głównego PTS od 1996 r.

- Polskie Towarzystwo Chirurgii Plastycznej i Rekonstrukcyjnej:
 - członek od 1987 r.
- Polskie Towarzystwo Chirurgii Jamy Ustnej i Chirurgii Szcękowo-Twarzowej (PTChJUiSz-Tw):
 - członek założyciel od 1995 r.,
 - Sekretarz (1997-1999).
- Polskie Towarzystwo Dysfunkcji Narządu Żucia (PTDNŻ):
 - członek założyciel i członek Zarządu od 2000 r.,
 - Wiceprezes od 2006 r.
- Polskie Towarzystwo Chirurgii Podstawy Czaszki:
 - członek od 2000 r.

Jest również członkiem zagranicznych towarzystw naukowych:

- Międzynarodowego Towarzystwa Chirurgów Jamy Ustnej i Szcękowych (IAOMS):
 - członek od 1980 r.
- Europejskiego Towarzystwa Chirurgów Czaszkowo-Szcękowo-Twarzowych (EACMFS):
 - aktywny członek od 1992 r.,
 - przedstawiciel Polski i członek Zarządu EACMFS od 2002 r.
- Francuskiego Towarzystwa Chirurgów Szcękowo-Twarzowych (AFCMF):
 - członek aktywny od 2003 r.

Bierze również udział w pracach redakcyjnych czasopism:

- Redaktor Naczelny miesięcznika „Czasopismo Stomatologiczne”, będącego organem naukowym PTS, od 1995 r.
- członek Komitetu Redakcyjnego czasopisma „Protetyka Stomatologiczna” od 1996 r.
- Editorial Board *Journal of Cranio-Maxillofacial Surgery* od 2005 r.

Działalność organizacyjna w warszawskiej AM oraz współpraca z innymi instytucjami i organizacjami prof. H. Wanyury:

- Prodziekan Oddziału Stomatologii I Wydziału Lekarskiego w latach 1999-2005;
- członek Senatu AM w Warszawie (1999-2005),
- członek Senackiej Komisji Dydaktycznej AM w Warszawie (1999-2005),
- członek Rady I Wydziału Lekarskiego AM w Warszawie od 1990 r. – nadal,
- członek Senackiej Komisji Dyscyplinarnej dla Nauczycieli Akademickich AM w Warszawie,
- członek Senackiej Komisji ds. Oceny Profesorów,
- członek Komisji Akredytacyjnej Uczelni Medycznych – KAUM (2001-2005),
- członek Komisji Egzaminacyjnej na II stopień chirurgii szczękowo-twarzowej z ramienia NIL,
- członek Zespołu Ekspertów CMKP ds. Akredytacji w Dziedzinie Chirurgii Stomatologicznej od 2001 r.,
- członek Zespołu Ekspertów CMKP ds. Akredytacji w Dziedzinie Chirurgii Szcękowo-Twarzowej od 2001 r.,
- członek Państwowej Komisji Akredytacyjnej – PKA – od 2002 r.,

- członek Zespołu Ekspertów Ministra Zdrowia do opracowania wniosków lekarzy o uznanie stażu podyplomowego odbytego za granicą – od 2004 r.,
- Wojewódzki Konsultant ds. Chirurgii Szczękowo-Twarzowej od 2001 r.

Od początku pracy zainteresowania kliniczne i naukowe prof. H. Wanyury koncentrują się wokół problemów dotyczących:

- diagnozowania, klasyfikowania oraz chirurgicznego leczenia różnorodnych złamań szkieletu czaszkowo-twarzowego i ich następstw,
- postępowania diagnostyczno-leczniczego w nowotworach czaszki, twarzy, jamy ustnej i szyi,
- chirurgicznego leczenia gnatycznych wad czaszkowo-szczękowo-twarzowych,
- chirurgicznej dekompresji oczodołów w leczeniu złośliwego wytrzeszczu naciekowo-obrzękowego w chorobie Gravesa,
- diagnostyczno-leczniczej artroskopii stawów skroniowo-żuchwowych,
- endoskopii niektórych schorzeń zatok obocznych nosa oraz schorzeń dużych gruczołów ślinowych za pomocą sialoendoskopii.

Skład osobowy w roku akademickim 1999/2000 I Kliniki Chirurgii Szczękowo-Twarzowej AM w Warszawie

- **Kierownik Kliniki – prof. zw. dr hab. n. med. Hubert Wanyura.**
- **Adiunkt – dr n. med. Barbara Sokołowska-Ukleja.**
- **Lekarze na etatach AM – lek. dent. Magdalena Piotrowska, lek. dent. Marzena Uliasz, lek. Zygmunt Stopa; lek., lek. dent. Andrzej Brudnicki; lek., lek. dent. Piotr Cichoń, lek. dent. Michał Jachimowicz, lek. Mariusz Kęcik.**
- **Lekarze na etatach PSK nr 1 – lek. dent. Paweł Baramow, lek. dent. Małgorzata Prasek-Czerniakowska, dr n. med. Artur Kamiński; lek., lek. dent. Paweł Grabowski.**
- **Stażyści w I roku pracy – lek. dent. Renata Kuca, lek. dent. Anna Sieińska, lek. dent. Kornel Krasny, lek. dent. Grzegorz Kaszczyński.**
- **Średni personel medyczny:**
 - pielęgniarki – 21 osób (piel. oddz. – Hanna Gałęcka, piel. oddz. bloku – Apollonia Makowska),
 - sekretarki – dwie osoby (st. stat. medyczny – Ewa Niedziela i stat. med. – Bożena Bardadyn),
 - salowe – 14 osób,
 - rejestratorka – jedna osoba.

Ryc. 17. Widok budynku (pawilon XI przy ul. Nowogrodzkiej 59), w którym mieści się I Klinika Chirurgii Szcękowo-Twarzowej przemianowana w 2006 r. na Klinikę Chirurgii Czaszkowo-Szcękowo-Twarzowej AM w Warszawie.

Działalność Kliniki w latach 1999-2005

W skład I Kliniki Chirurgii Szcękowo-Twarzowej AM w Warszawie przy ul. Nowogrodzkiej 59 wchodziły następujące jednostki organizacyjne:

- oddział szpitalny,
- przychodnia specjalistyczna,
- pracownia artroskopii i endoskopii.

Działalność Kliniki polega na: zabezpieczeniu chirurgicznego, wysokospecjalistycznego leczenia chorych nie tylko z Warszawy i województwa mazowieckiego, lecz także kierowanych z terenu całej Polski. Rocznie w Klinice jest leczonych chirurgicznie około 1200 chorych. Oprócz specjalistycznej działalności leczniczej są również podejmowane liczne inicjatywy badawczo-naukowe:

- projekt badawczy KBN nr IIIIF/8 – „Artroskopowa diagnostyka i leczenie schorzeń stawu skroniowo-żuchwowego” (1997-2001), główny wykonawca – prof. H. Wanyura,
- projekt badawczy KBN nr IIIIF/28 – „Kliniczno-radiologiczna, artroskopowa oraz immunologiczna i histopatologiczna ocena chorób stawów skroniowo-żuchwowych” (2003-2006), główny wykonawca – prof. H. Wanyura.

Od roku akademickiego 1999/2000 pracownicy Kliniki opublikowali 69 prac naukowych w recenzowanych czasopismach krajowych oraz zagranicznych. Wygłosili również 94 referaty na kongresach krajowych i zagranicznych.

Działalność dydaktyczna Kliniki obejmuje kształcenie przeddyplomowe studentów: Wydziału Lekarsko-Dentystycznego, I i II Wydziału Lekarskiego oraz Wydziału Nauki o Zdrowiu AM w Warszawie. W ramach szkolenia podyplomowego są realizowane – 3-4 w każdym roku – kursy specjalizacyjne z zakresu chirurgii szczę-

kowo-twarzowej i stomatologicznej. Kształcą się też lekarzy stażystów oraz lekarzy specjalizujących się w chirurgii szczękowo-twarzowej, chirurgii stomatologicznej i na stażach cząstkowych lekarzy z innych specjalności medycznych. Klinika mieści się w pawilonie XI Szpitala Dzieciątka Jezus (ryc. 17).

Od wielu lat Klinika współpracuje z: Kliniką Neurochirurgii CMDiK PAN, Kliniką Okulistyki AM w Warszawie przy ul. Lindleya 4, Kliniką Endokrynologii CMKP w Warszawie, Instytutem Onkologii w Warszawie. W 2003 r. nawiązano współpracę z Kliniką Immunologii, Transplantologii i Chorób Wewnętrznych w Warszawie, I Zakładem Radiologii Klinicznej AM w Warszawie oraz z Zakładem Anatomii Patologicznej Instytutu Reumatologii w Warszawie.

Główne kierunki działalności Kliniki

1. Utworzenie pierwszego w Polsce Ośrodka Diagnostyczno-Leczniczej Artroskopii Stawów Skroniowo-Żuchwowych.
2. Opracowanie i wdrożenie do praktyki klinicznej artroskopowych zabiegów diagnostyczno-chirurgicznych w patologii stawów skroniowo-żuchwowych.
3. Opracowanie oraz wdrożenie do praktyki kliniczno-anatomopatologicznej klasyfikacji różnorodnych złamań oczodołów i szkieletu czaszkowo-twarzowego.
4. Opracowanie i wdrożenie do praktyki klinicznej mało znanej w Polsce metody chirurgicznej dekompresji oczodołów w leczeniu złośliwego wytrzeszczu naciekowo-obrzękowego w chorobie Gravesa.
5. Opracowanie i wprowadzenie do praktyki klinicznej metod chirurgicznego leczenia różnorodnych złamań oczodołów, w zależności od ich kliniczno-anatomopatologicznego typu.
6. Opracowanie taktyki chirurgicznej oraz wdrożenie do praktyki klinicznej zasad plastyki kostno-oponowej u chorych z rozległymi pourazowymi uszkodzeniami podstawy przedniego dołu czaszki, powikłanymi wyciekami płynu mózgowo-rdzeniowego przez nos lub odną wewnątrzczaszkową.
7. Opracowanie i wdrożenie taktyki chirurgicznej w złośliwych nowotworach oczodołu, polegającej na podokostnowej egzenteracji jego zawartości, z następową transpozycją mięśnia skroniowego do jamy oczodołowej – zapewniającą utworzenie podłoża dla utrzymania protezy gałki ocznej.
8. Opracowanie i wdrożenie postępowania diagnostyczno-leczniczego w chłoniakach nieziarniczych oczodołu.
9. Opracowanie i wdrożenie taktyki chirurgicznej w leczeniu guzów zlokalizowanych na granicy podstawy czaszki i twarzy.
10. Opracowanie i wdrożenie klasyfikacji oraz kryteriów zaawansowania choroby SSŻ w grupach kliniczno-etologicznych, zależnych od czasu jej trwania.
11. Opracowanie i wdrożenie leczenia złamań wyrostków kłykciowych żuchwy za pomocą minipłytkowej osteosyntezy z cięcia zażuchwowego.
12. Opracowanie i wdrożenie wewnątrzustnej osteosyntezy złamań wyrostków stawowych żuchwy z użyciem endoskopu.

13. Opracowanie standardów postępowania w nagłych przypadkach zagrożenia życia w gabinecie stomatologicznym.
14. Wdrożenie leczenia niektórych schorzeń zatok obocznych nosa za pomocą endoskopii oraz schorzeń ślinianek za pomocą sialoendoskopii.

Prace na stopień doktora nauk medycznych w latach 1999-2005

1. Dr n. med. Robert Kantor – *Ocena ekspresji jądrowego antygenu komórek proliferujących w nabłonku fałdów włóknistych* – promotor – dr hab. H. Wanyura, prof. nadzw. AM w Warszawie (1999 r.).
2. Dr n. med. Kornel Krasny – *Anatomia chirurgiczna w leczeniu złamań żuchwy* – promotor – prof. zw. H. Wanyura (2004 r.).
3. Dr n. med. Renata Kuca – *Pourazowe złamania żuchwy – postępowanie z zębem tkwiącym w szczelinie złamania* – promotor – prof. zw. H. Wanyura (2005 r.).

Specjalizacja

I stopnia z chirurgii stomatologicznej:

- 1999 r. – Michał Jachimowicz, Małgorzata Prasek-Czerniakowska.

II stopnia z chirurgii stomatologicznej:

- 2001 r. – Magdalena Piotrowska,
- 2006 r. – Kornel Krasny, Renata Kuca.

II stopnia z chirurgii szczękowo-twarzowej:

- 1999 r. – Cezary Szykuła,
- 2000 r. – Paweł Grabowski,
- 2001 r. – Zygmunt Stopa,
- 2005 r. – Artur Kamiński.

Szkolenia zagraniczne

- Prof. Hubert Wanyura:
 - International Course of Cranial and Facial Bone Distractions Processes; Paryż (Francja), 17-19 VI 1999 r.
 - PreCongress Course Distraction Osteogenesis; Paryż (Francja), 14-16 VI 2001 r.
 - International Course of Maxillofacial and Craniofacial Distraction; Paryż (Francja), 2-6 VII 2003 r.
 - AO Advanced Course in Orbital Reconstruction; Interlaken (Szwajcaria), 23-25 II 2006 r.

- Lek. Zygmunt Stopa:
 - PreCongress Course Distraction Osteogenesis; Paryż (Francja), 14-16 VI 2001 r.
 - Arthroscopy Surgery of the Temporomandibular Joint; Wiedeń (Austria), 17-19 II 2003 r.
- Lek., lek. dent. Andrzej Brudnicki:
 - PreCongress Course Distraction Osteogenesis; Paryż (Francja), 14-16 VI 2001 r.

Spośród lekarzy, którzy rozpoczynali pracę przed 1999 r., w latach 1999-2005 odeszli z Kliniki: lek. dent. Wojciech Bukowski, lek., lek. dent. Piotr Cichoń, lek., lek. dent. Paweł Grabowski, lek. dent. Aleksander Grochał, lek. dent. Michał Jachimowicz, lek. Mariusz Kęcik, lek. Robert Knorr, lek. dent. Magdalena Piotrowska, lek. dent. Małgorzata Prasek-Czerniakowska, lek. Cezary Szykuła.

Warto wspomnieć, że w listopadzie 2001 r. odeszła na emeryturę pielęgniarka oddziałowa Hanna Gałęcka. Po jej odejściu obowiązki przejęła Małgorzata Kaniewska. Również na emeryturę przeszła w czerwcu 2000 r. Apolonia Makowska – wieloletnia Kierowniczką Bloku Operacyjnego, która pracę w Klinice rozpoczęła w 1963 r. Była to wówczas Klinika Chirurgii Szczękowej SDL, później Oddział Chirurgii Szczękowej PSK nr 1, zaś następnie I Klinika Chirurgii Szczękowo-Twarzowej AM w Warszawie. Chociaż wymagająca i perfekcyjnie wykonująca swoją pracę, była nie tylko szanowana i lubiana przez zespół, lecz równocześnie jej 40-letnia pełna poświęceń nieprzerwana praca zawodowa oraz osobowość tworzyły istotną część historii Kliniki. Po przejściu Apolonii Makowskiej na emeryturę obowiązki Kierowniczką Bloku Operacyjnego podjęła Anna Tylicka.

Wielkim ciosem dla działalności Kliniki była niespodziewana śmierć dr n. med. Barbary Sokołowskiej-Ukleja, która zmarła nagle 28 lutego 2005 r. Była doskonałym diagnostą, dydaktykiem i chirurgiem. Powszechnie szanowana i lubiana. Swoją codzienną ciężką pracą przyczyniła się do rozwoju naszej jednostki.

Od początku aktywnie działa w Klinice Studenckie Koło Naukowe, którego opiekunem (od 1999 r.) jest dr n. med. Marzena Uliasz. Członkowie Koła biorą czynny udział we wszystkich formach pracy lekarskiej oraz uczestniczą w realizacji programów badawczych. Prace naukowe przygotowywane przez studentów i prezentowane podczas konferencji naukowych były nagradzane przez JM Rektora AM w Warszawie:

- I Międzynarodowy Kongres Naukowy Młodych Medyków – 6-7 IV 2001 r., Warszawa – nagroda za pracę:
 - K. Abed, S. Krużyński – *The relationship between presence and position of mandibular third molar and the risk of an angle fracture.*
- Ogólnopolska Konferencja Naukowa Młodych Medyków – 12-13 IV 2002 r., Warszawa – wyróżnienie za pracę:
 - B. Montefka, K. Kosieradzki – *Epidemiologia i etiopatogeneza, obraz kliniczny, rozpoznawanie i leczenie zębopochodnego zapalenia zatok szczękowych w materiale I Kliniki Chirurgii Szczękowo-Twarzowej IS AM w Warszawie,*

- W. Kuczyński, P. Hojnacki – *Pierwsze i drugie zatrzymane zęby trzonowe w materiale I Kliniki Chirurgii Szczękowo-Twarzowej IS AM w Warszawie.*
- The 2nd International Medical Conference for Students and Young Physicians – 16-17 V 2003 r., Warszawa – nagroda za pracę:
 - G. Obuchowicz, D. Kuleta – *Pathomechanism and clinical and anatomic-pathological features of lower facial fractures. A proposed classification.*
- Ogólnopolski Kongres Naukowy Młodych Medyków – 23-24 IV 2004 r., Warszawa – nagroda za pracę:
 - G. Obuchowicz, J. Kleczkowska – *Ocena lokalizacji zmian patologicznych w jamie ustnej, propozycja klasyfikacji topograficznej.*
- The 3rd International Scientific Congress of Medical Students and Young Doctors – 12-13 V 2006 r., Warszawa – wyróżnienie za pracę:
 - T. Czarnecki, J. Reymond, M. Płatos – *Pathomechanism of injury in different types of fractures of the mandible.*
- IV Międzynarodowa Konferencja Studenckich Kół Naukowych – 8-9 VII 2006 r., Starogard Gdański – wyróżnienie za pracę:
 - T. Czarnecki – *Pathomechanism of injury in different types of fractures of the mandible.*

Klinika w 2006 r. zmieniła nazwę na Klinikę Chirurgii Czaszkowo-Szczękowo-Twarzowej.

Na rycinie 18 przedstawiono Zespół Kliniki w 2007 r.

Na stronie obok. **Ryc. 18. Zespół Kliniki Chirurgii Czaszkowo-Szczękowo-Twarzowej. I rząd od lewej:** Zygmunt Stopa, Hubert Wanyura (Kierownik Kliniki), Paweł Baramow; **II rząd od lewej:** Marek Ołoś, Marzena Uliasz, Renata Kuca-Mariańska, Joanna Nowak-Portalska, Sebastian Krużyński; **III rząd od lewej:** Andrzej Brudnicki, Robert Oczkowski, Michał Zmorzyński, Artur Kamiński; **IV rząd od lewej:** Jacek Korzon, Maciej Podsiadło.

